

MENAI ARCHITEKTŪROJE: NUO DERMĖS IKI DEKONSTRUKCIJOS

Gintaras Čaikauskas

Architektūros katedra, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,

Pylimo g. 26/Trakų g. 1, 01132 Vilnius, Lietuva

El. paštas gintaras.caikauskas@architekturoslinija.lt

Įteikta 2010 09 04

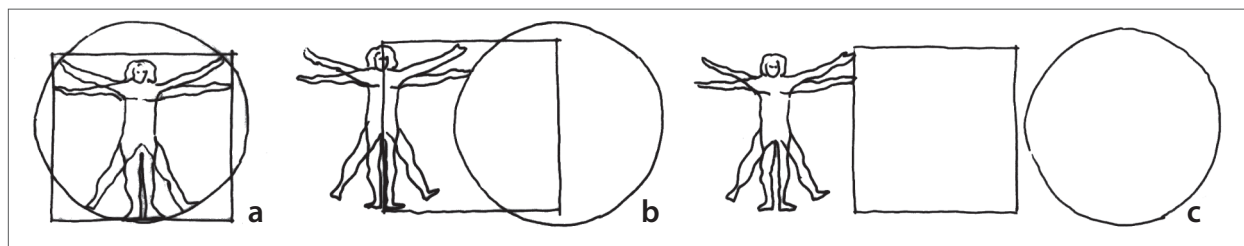
Santrauka. Straipsnyje pateikiama menų sąveikos raidos apžvalga, remiantis konkrečiais sovietinių metų bei šiuolaikiniais pavyzdžiais, nagrinėjamas vis didėjantis conceptualusis susipriešinimas tarp konteksto, koncepcijos ir visuomeninės sampratos. Apibendrinant projektų patirtis, formuluojami charakteringi reiškinių dėsniniai, išryškinamos meninių idėjų atsiradimo prielaidos, architektūros bei dailės pradų dermė ir priešprieša, nauja artefaktų kokybė, formuluojamos analitinės išvados ir pasiūlymai.

Reikšminiai žodžiai: menų sąveika, tradicinis ir šiuolaikinis menas, dekonstrukcija, priešprieša.

Įvadas. Menų sąveikos samprata

Straipsnyje apžvelgiama architektūros ir dailės sąveikos raida, atskleidžiant dinامينius jos aspektus, analizuojant šiuolaikinius menų tarpusavio santykio pokyčius, išryškinant inovacijų ir tradicinių sprendimų skirtumus platesniame kultūriniame bei socialiniame kontekste. Laikui bėgant architektūros ir dailės kūrinių santykis būdavo labai skirtingas, nuolatos evoliucionavo. Meniškumo kategorija visuomet tiesiogiai atspindėdavo tuo metu egzistavusią visuomenės civilizacijos lygį, vyrausią žmonijos pasaulėžiūrą, religiją, socialinę struktūrą, ekonomines galias, estetinį aplinkos suvokimą. Sunku pasakyti, kas pirmieji inicijuodavo konkrečių formų išraišką – mecenatai ar kūrėjai, bet jokia rimtesnio objekto realizacija nebūdavo įmanoma be profesionalių specialistų pagalbos. Besikeičiančiose visuomeninėse formacijose architektai ir menininkai gaudavo vis kitokių išsilavinimą, turėdavo skirtingą socialinį statusą. Jie būdavo mokomi daugiau praktikos, o ne teorijos, vadovaujantis pameistrinio mokymo metodika, tačiau visais laikais veikloje būdavo siekiama vienuodų, objektyvių tikslų – gyvenimo prasmės sąvokos ir vyraujančios visuomeninės ideologijos išraiškos materialiomis formomis, žmogaus egzistencinės aplinkos estetinio formavimo. Sprendinių meniškumo veiksnys ir sampratos kriterijai visuomet buvo ir išliks

subjektyviomis, sunkiai apibrėžiamomis filosofinėmis kategorijomis, nulemiančiomis konkretaus kūrinio (atsirandančią arba ne) pridėtinę meninę vertę. „Tarp daugelio apibrėžimų, kuriais teoretikai naudojasi meno sąvokoms aptarti, čia tikėtų dvi: 1. Meninės veiklos rezultatas kelia pasigėrėjimą net ir tiems, kuriems ši veikla yra nepažįstama ir svetima. Jeigu toks rezultatas išlaiko laiko išbandymus, jis virsta amžinąja vertybe, šedevru. 2. Meninė kūryba yra veikla, kuri primeta kūrėjui reikalavimus, t. y. dažnas kūrėjas veikia intuityviai ir sukuria subjektyvią, savitikslių ir individualią kūrinio visumą. Ši visuma nepaklūsta racionalumo, funkcionalumo ar kokiems reikalavimams ir kasdieniškai vertinant yra keista“ (Kučinskis 2007). Daug amžių menų sąveiką buvo galima apibrėžti dermės sąvoka, o modernizmas, ieškodamas naujų idėjų, paneigė klasikinius meno prigimties dėsnius. Šiuolaikinis menas nuėjo dar toliau, atsakydamas ne tik formaliųjų asociacijų ar kontekstualiųjų inspiracijų, vengdamas archetipiškai atpažįstamų prasminių išraiškos priemonių, savotiškai nutolo nuo architektūrinės erdvės ir visuomenės sampratos, tapo itin prieštaringu, dažnai savitiksliu reiškiniu, kuris gali egzistuoti nepriklausomai nuo aplinkos – tiesiog pats sau (1 pav., a, b, c).

1 pav. Architektūros (santykinis simbolis – kvadratas), meno (apskritimas) ir žmogaus (figūros silueta) sąveikos raidos schema (Gelb 2001) skirtingose civilizacijos epochose: a) istorinių stilių laikotarpiu, b) modernizmo laikotarpiu, c) šiuolaikiniame pasaulyje

Fig. 1. Architecture (relative indicator – square), art (circle) and human (figure silhouette) interoperability development scheme in different epochs of civilization: a) in the period of historical styles (Gelb, 2001), b) in the period of modernism, c) in today's world

Menų sąveikos prigimtis ir raida

Meninė veikla dažniausiai atspindėdavo tuo metu gyvenusio visuomenės elito gyvensenos bruožus, o dominuojant ryškiai išreikštos klasinės bendruomenės – turtingųjų jėgos, prabangos, amžino viešpatavimo, dvasinio nemirtingumo idėjas. Besivystant techninėms meninės kūrybos ir realizacijos galimybėms, koncentruojant finansines lėšas ir vadovavimo galią nedidelės grupės žmonių rankose, atsirado galimybė sukurti išskirtinius, išpūdingus objektus. Juose architektūra ir menas tiesiogiai sudarė darnią visumą. „IV–I tūkstantmetyje pr. Kr. Nilo slėnyje Egipte sienų skulptūriniai reljefai ir vadinamosios ozyriškos kolonos organiškai susiliejo su milžiniškų statinių tektonika“ (Adomonis 2008). Matyt, tuomet ir gimė teiginys, kad architektūra yra visų menų motina. Didžioji kūrinio koncepcija, iš esmės išreikšta statybinių konstrukcijų tektonikoje, visuomet būdavo priartinama prie žmogaus aplinkos suvokimo naudojant meninio dekoru sprendinius, individualizuojama ir užbaigiama plastinėmis detalėmis, reljefais ar skulptūromis, tapyba ir polichromija. Demokratiška graikų gyvensena suformavo motyvuotą orderio sistemą, kurios tektoninė esmė buvo žmogaus kūno proporcijų santykis. Labai konkrečiai teorinėje plotmėje nustatytais principais pagrįsti statiniai kartu su meno kūriniais sudarė darnią visumą. Tai atspindėjo daugelyje istorijos tėkmėje vyrausių architektūros stilių, o menininkų pastangos tiesiogiai pasiekdavo tiesioginį adresatą – naudotoją ir vertintoją – žmogų. Kūrybinės pastangos būdavo gana aiškiai perskaitomos ir suprantamos kaip taukaus, pakylėto, idealistinio pasaulio siekiamybės atspindys, dvasinio tobulėjimo paskata, mecenato galios formalioji išraiška (2 pav.).

2 pav. Menų sąveika klasicistinėje Lietuvos architektūroje. Vilniaus arkikatedra bazilika. Arch. Laurynas Stuoka-Gucevičius

Fig. 2. Arts interaction in Lithuanian Classicism. Vilnius Cathedral. Arch. Laurynas Stuoka-Gucevičius

Menų sąveikos apžvalga pokario Lietuvoje

Vadinamoji „stalinistinė“ pokario laikotarpio architektūra taip pat rėmėsi istorine architektūros ir meno samprata, ja buvo grindžiama socialistinio realizmo filosofija, tariamos „tautų laisvės“ propaganda. Proletariato diktatūros postulatai reikalavo adekvataus aplinkos atspindžio mene, jis turėjo būti suvokiamas tiesiogiai, be ypatingų dvasinių pastangų ar specialaus intelektualinio pasirėmimo. Deklaruojamos vertybės neturėjo drumsti

darbo žmonių realistiškai suformuotos sąmonės ar kaip nors kitaip, neprognozuojamai asocijuoti su tobulėsio gyvenimo paieškos fenomenais. Paviršutiniškai atgaivintas demokratiškos prigimties orderio metodas, ideologizuotai pritaikyti klasikiniai kompozicijos principai sovietinėje aplinkoje netikėtai davė visiškai priešingą efektą – atspindėjo kietą totalitarinės sistemos prigimtį. Pasaulyje vis labiau plečiantis radikaliam modernistiniam judėjimui, jo atgarsiai Lietuvoje sutapo su „chruščioviniu atšilimu“, pasipriešinusiu „meninio perkrovimo“ stilistikai, nemotyvuotam istorinių formų naudojimui. Evoliucijos spiralė ėmė suktis dar greičiau, naujosios srovės (ekspresionizmas, fovizmas, futurizmas, kubizmas ir kt.) drąsiai ir iš esmės paneigė klasikinio meno tradicijas. XX a. suklestėjus pramonei, įsitvirtinus metalo konstrukcijoms ir progresyvioms gelžbetonio technologijoms architektūros ir statybos srityje, skirtumai tarp meninių disciplinų ėmė dar labiau gilėti. Jau tuomet įsivyravęs ir vis labiau gilėjantis takoskyros procesas nulėmė tradicinės menų sąveikos atskirtį, pasireiškę tam tikri *dekonstrukcijos* požymiai. Būdinga tai, kad vis dažniau meninė dekonstrukcija tapo lemiamą modernių kūrėjų mąstymo pasikeitimų.

Ieškant vis naujų stilistinės raiškos priemonių, įtaigesnės kalbos, originalesnių formų, imta sąmoningai neigti susiklosčiusias istorines tradicijas, keisti įprastų estetinių kategorijų reikšmes ir formuoti alternatyvias meninės raiškos priemones. Formalūs abstrakcionistų bandymai gana greitai išsisėmė ir netrukus visuomenei ėmė stigti meno teikiamos šilumos, vėl buvo atsigręžta į *menų sintezės* fenomeną. Architektai ir dailininkai bendromis pastangomis formuodavo estetinę aplinką jau sąmoningai atsisakydami klasikinių raiškos priemonių, tačiau intuityviai, emociškai tarpusavyje siedavo savo darbo rezultatus, ieškojo darnios visumos, santykinės prasmės ir formų dermės. Šios tendencijos vyravo tiek užsienyje, tiek Lietuvos pokario architektūroje. Chrestomatiniai tapo Algimanto ir Vytauto Nasvyčių (3 pav.), Vytauto Čekanausko, Gedimino Baravyko, Vytauto Dičiaus ir kitų architektų bendradarbiavimo su įvairių sričių dailininkais realizacijų pavyzdžiai. Šis reiškinys yra labai plačiai išnagrinėtas prof. Algimanto Mačiulio analitiniuose darbuose. Visuomeninėje menų sintezės sampratoje vyravo nuomonė, kad „<...> architektūros ir dailės kūrinio sąveika esti vaisinga tik tada, kai dailės kūrinį ir konkrečią erdvę formuojančius

3 pav. Menų sintezė pokarinėje Lietuvos architektūroje. Valstybinio dramos teatro įėjimas ir plastinis akcentas „Trys mūzos“ Vilniuje. Arch. A. ir V. Nasvyčiai, skulpt. S. Kuzma

Fig. 3. Synthesis of arts in postwar Lithuanian architecture. State Drama Theatre entrance and plastic accent “Three Muses” in Vilnius. Arch. A. and V. Nasvytis, sculptor S. Kuzma

4 pav. Kavinės „Kretinga“ interjeras. Arch. G. Čaikauskas, skulpt. J. Jagėla. Kretinga

Fig. 4. Interior of the Cafe “Kretinga”. Arch. G. Čaikauskas, sculptor J. Jagėla. Kretinga

5 pav. Restorano „lešmas“ interjeras. Arch. G. Čaikauskas, R. Palekas, skulpt. V. Jankūnas

Fig. 5. Interior of the Restaurant “lešmas”. Arch. G. Čaikauskas, R. Palekas, sculptor V. Jankūnas

elementus sieja organiškai vidiniai ir išoriniai ryšiai“ (Buivydas 2006). Sovietiniu laikotarpiu meno kūrinių taikymas architektūroje netgi buvo oficialiai įteisintas valstybiniuose statybos normatyvuose, atliekant sąmatinius skaičiavimus tam tikslui buvo numatoma 1–2 nuošimčiai nuo bendros statybos kainos. Kai kuriose pasaulio šalyse ši nuostata tebegalioja iki šiol, suteik-

6 pav. Mokytojų namų kavinės interjeras. Arch. G. Čaikauskas, skulpt. N. Nasvytis. Vilnius

Fig. 6. Interior of the Cafe in Teachers' House. Arch. G. Čaikauskas, sculptor N. Nasvytis. Vilnius

dama tarpdisciplininiam bendradarbiavimui konkretų juridinį pagrindą.

Sovietinių metų pabaigos architektų kūrybą taip pat lydėjo dailininkų sukurti meniniai akcentai. Jie buvo integruojami į meninę aplinkos visumą pastatų interjeruose, privačiose bei viešosiose erdvėse. Mene vyravusi postmodernizmo kryptis devintajame dešimtmetyje atsispindėjo architektūros ir dailės raiškos formose bei jų tarpusavio simbiozėje.

Laikiniai buvo vėl atsigręžta į istorinių formų arsenalą, naudojamos klasikinės komponavimo ir raiškos priemonės, archetipiniai elementai ir tradicinės detalės (kolonos, karnizai, profiliai ir pan.), jie buvo pateikiami naujai, sąmoningai transformuoti kokybės požiūriu – paneigiant statramstinės sistemos prigimtį, ironizuojant istorijos tradicijas ar tiesiog cituojant neįprastose, dažnai prieštariningose situacijose (4–6 pav.).

Šiuolaikinės menų sąveikos aspektai

Lietuvos valstybės nepriklausomybės atgavimo ir visiškos meninių veiksmų laisvės fenomenas dar kartą transformavo ir savotiškai sujaukė mecenatų, kūrėjų ir vertintojų meniškumo sampratą pagrindus. Atsiradusios nevaržomos kūrybinės saviraiškos sąlygos nulėmė netikėtus, kartais netgi prieštaringus rezultatus. „Sovietmečiu (tegu ir nelengvais būdais) mieste atsirado aukštos meninės kokybės skulptūrų ir pamin-

klų, tokių kaip G. Karaliaus „Rytas“, to paties autoriaus fontanas Nepriklausomybės aikštėje, T. K. Valaičio „Lazdynų vėtrungė“, S. Kuzmos „Mūzos“ Akademinio dramos teatro fasade ar G. Jokūbonio paminklas A. Mickevičiui. Tuo tarpu, nebespaudžiant oficialiosios dailės krypties diktatūrai, miestas „pasipuošė“ tokio- mis nepakartojamomis skulptūromis kaip Gedimino paminklas (liaudyje žinomas kaip „Aklas valdovas neranda mūšio lauko“), žavintis turistus jokios kritikos neišlaikančia kompozicija ir kreivais šriftais) (7 pav.), <...>, šv. Kristoforas prie Seimo rūmų (ne tik kad visiškai nesisiejantis su architektūrine aplinka, bet tiesiog pritrenkiantis absoliučiu formos ir plastikos analfabetizmu) ar „Užupio angelas“ (pro pastarąjį geriausia praspūdinti nudelbus akis, nepastebint tokių smulkmenų kaip: „sulaužytos“ figūros anatomijos, netinkamų aplinkinei erdvei skulptūros gabaritų, užsakovų ir autoriaus meninio suvokimo ir skonio nebuvimo, suardytos architektūrinės visumos ir iššvaistytų lėšų)“ (Rodenas 2003).

Pirmaisiais nepriklausomybės atgavimo dešim- mečiais šalyje vis ryškiau ėmė reikštis konceptua- lūs menas pradai, pradėjo dominuoti minimalizmo apraiškos. Estetikos pasaulyje paplitusi instaliacijų meno srovė stipriai paveikė ir tebeveikia architektūros sprendinius. Pasikeitė esminė menų sąveikos samprata: „Šiuolaikinė dailės ir architektūros sąveika reikalauja visiškai kitokio vertinimo ir supratimo, negu sinte- zė – susiliejimas“ (Buivydas 2006). Koncentruotomis, labai taupiomis priemonėmis stengiamasi išryškinti pagrindinę autoriaus mintį, atsisakant bet kokio tuščio deklaratyvumo, daugžodžiavimo ar nemotyvuotų ma- terialijų priemonių. Santykis su architektūros aplinka tapo dar daugiau grįstas pasąmonės asociacija, o ne tiesioginiu įvaizdžio adekvatumu ir informatyvumu. Pirmame kūrinio idėjos plane ėmė dominuoti išraiškos semantika, simbolika, nustumdama į šalį konkretų minties perteikimo analogiškumą ar išorinį panašumą, juolab – materialų reiškinių atitikmenį ar jų vaizdavimo realistiškumą (8–13 pav.).

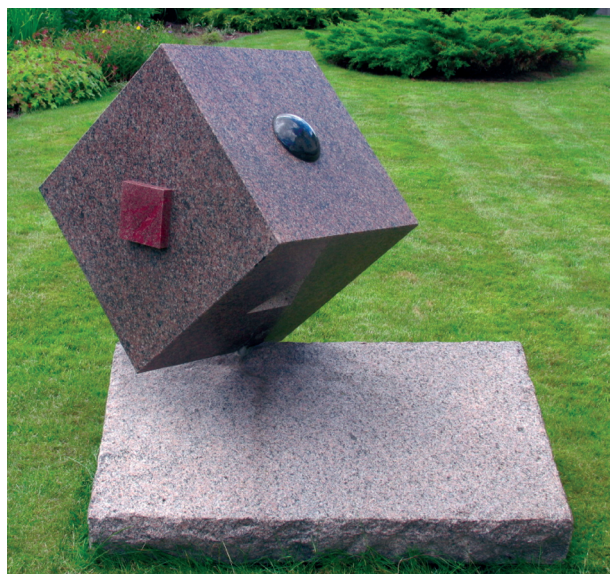
7 pav. „Gediminas“. Skulpt. V. Kašuba, arch. H. Šilgalis. Vilnius

Fig. 7. „Gediminas“. Sculptor V. Kašuba, arch. H. Šilgalis. Vilnius

8 pav. „Stulpas ir suolas“. Arch. G. Čaikauskas, skulpt. A. Šnaras. Vilnius

Fig. 8. „Pillar and bench“ in Vilnius. Arch. G. Čaikauskas, sculptor A. Šnaras. Vilnius

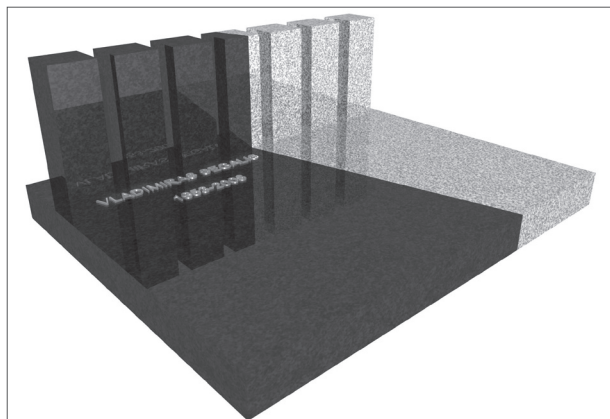
9 pav. „Lošimas“. Arch. G. Čaikauskas, skulpt. N. Nasvytis. Vilnius

Fig. 9. “Gambling” in Vilnius. Arch. G. Čaikauskas, sculptor N. Nasvytis

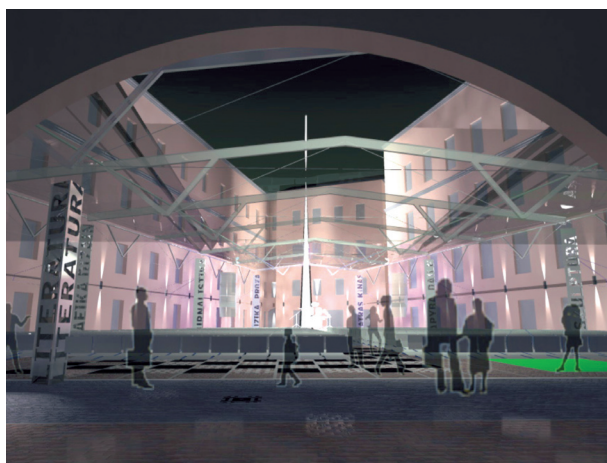
10 pav. „Rūpintojėlis“. Arch. G. Čaikauskas, skulpt. K. Vizgirda. Vilnius

Fig. 10. “Pensive Christe”. Arch. G. Čaikauskas, sculptor K. Vizgirda. Vilnius

11 pav. „Menora“. 3D vizualizacija. Arch. G. Čaikauskas

Fig. 11. “Menorah” 3D visualization. Arch. G. Čaikauskas

12 pav. Viešosios erdvės Mokytojų namų kiemelyje su tvarkymo projektas su vertikaliu meniniu akcentu. Arch. G. Čaikauskas. Vilnius

Fig. 12. The public space renovation and a vertical accent in Vilnius Teacher's House yard. Arch. G. Čaikauskas. Vilnius

13 pav. „Savas kampas“. Arch. G. Čaikauskas, R. Palekas, V. Starkovskis, skulpt. A. Šnaras. Vilnius

Fig. 13. “Peculiar angle” in Vilnius. Arch. G. Čaikauskas, R. Palekas, V. Starkovskis, sculptor A. Šnaras

Pastaraisiais metais atsirado nemažai dailės kūrinių viešosiose erdvėse. Dažnai būdavo einama tradicinės menų simbiozės keliu, meniniai akcentai pateikiami vadovaujantis klasikineis metodais, vietas formuojant kartu su architektu, iš anksto paruošiant projektus, prognozuojant dydžius, netgi aptariant būsimus siužetus, papildančius architektūros išraišką, pratęsiant pagrindinius erdvių autorių sumanymus. Tačiau nemažai kūrinių atsirado grynai dėl menininkų iniciatyvos, visai atsisakant bendradarbiavimo su architektais arba tiesiog jiems užsakant pritaikymo konkrečiai nurodytai vietai grynai techninius formų adaptavimo sprendimus įvairiose, kartais labai netikėtose ir neprognozuotose miesto teritorijose. Naujoji estetikos samprata „rodo,

jog monumentaliosios dailės kūrinio ir šiuolaikinės architektūros konstruktyvinės sistemos susiliejimas yra neįmanomas <...>. Dailės kūrinys, esantis architektūrinėje erdvėje, anaipol nereiškia sintezės <...>“ (Buivydas 2006). Menininkai iš esmės nustojo kreipti dėmesį į mecenato ar kito konkretaus asmens tikslus, išankstinę nuomonę (dažnai niekas asmeniškai nebūdavo atsakingas už lėšų panaudojimą). Meno kritika, anksčiau formuodavusi bendrąją opiniją, tapo neaktuali ir savitiksli. Tokie kūriniai dažnai būdavo lydimi siaurų partinių interesų ar tiesiog politinių sprendimų, jie veikdavo visuomenę ne tik savo fizine išraiška, bet ir atsiradimo motyvacija, priežastimis. Buvo praplėstos meninio poveikio ribos. Šalia tradicinių dvasinio tobulėjimo pojūčių ir teigiamų estetinių jausmų, kuriuos tradiciškai sukeldavo meno kūrinio poveikis, atsirado naujos dimensijos. Galutinai atsisakyta pastangų kurti visuomenei be specialaus meninio pasirengimo ar tiesioginių aliuzijų demonstravimo suprantamus artefaktus. Naujai kuriamas išgyvenimas – psichologinis žmogaus sąmonės ir pasąmonės stresas. Šokiravimas tapo viena iš siekiamybių, meninio poveikio priemone. Menas, kuris teigia tik dvasinę ramybę, harmoningą aplinką ir vientisą estetiką, tapo nepakankamai aktualus ir nešiuolaikiškas. Jeigu jis nėra giliai užkoduotas ir atsietas nuo visuomenei perskaitomų archetipų – jis nevisavertis, neatspindintis šių dienų realijų. Formalizmas, paviršutiniškų idėjų primetimas – kalbos, skambėjusios iki šiol daugiau teorinių debatų plotmėje – pasidarė kasdieninių diskusijų apie mokesčių mokėtojų lėšų panaudojimo tikslingumą bei konkretaus meno kūrinio poveikį viešojoje erdvėje pagrindine tema, politinių pareiškimų pagrindu.

Žmogaus kūno dekoravimo ir papildymo įvairiais papuošalais (14 pav.) bei tatuiruotėmis tradicijos siekia gilią senovę, ypač paplitusios tarp Afrikos tautų, tačiau nuolat vilioja ir vakarietiško civilizacijų atsto-

14 pav. Auskarų vėrimas – žmogaus kūno dekoravimas papuošalais

Fig. 14. Piercing – body decoration ornaments

vus. Šokiravimo, protesto ar net skausmo fenomenas, aktyvuojantis adrenaliną, yra neatsiejama meno forma, suprantama ir aktuali įvairiais laikais. Pastaruoju metu ši estetikos samprata persismelkė ir į profesionalųjį meną, ėmė veikti kitas, iki šiol nesusijusias meno rūšis – skulptūrą ir architektūrą. Diskusija šia tema dar tik prasideda, meno vertės samprata visuomenėje bei tarp profesionalų labai skirtinga ir kontraversiška. Vieniems – tai naujas naujas ir įdomus reiškinys, kitiems – bereikalingos pastangos, lėšų švaistymas, siekiant saviraiškos bet kuria kaina. Charakteringa iliustracija tapo Vilniaus tiltų dekoravimo plastiniais akcentais istorija. Vienas iš Mindaugo tilto kūrėjų V.w Treinys kategoriškai nepritarė skulptoriaus sumanymui. Pagal pirminį planą viena skulptūra kaip karalių valdžios simbolis turėjo pakibti po Karaliaus Mindaugo tiltu, tačiau tam prieštaravo tilto architektas. „Esu skeptiškai nusiteikęs prieš meną ant meno.

15 pav. Meniniai akcentai po Vilniaus tiltais. Skulpt. K. Vildžiūnas

Fig. 15. Feature Highlights of the bridges in Vilnius. Sculptor K. Vildžiūnas

16 pav. „Kaip namie“. Skulpt. A. Šnaras. Vilnius
 Fi. 16. „As at home“ in Vilnius. Sculptor A. Šnaras

Tiltai – tai inžineriniai statiniai, kurie kompoziciškai užbaigti, sudėliotos jų konstrukcijų proporcijos. Jie savaime tokie, kokie yra, ir turi būti – jų nereikia specialiai puošti“, – yra sakęs savo interviu architektas V. Treinys (15 pav.).

Esame tradiciškai įpratę dailės kūrinius suvokti kaip stacionarią architektūros ar aplinkos erdvės dalį, tačiau skulptoriaus A. Šnaro pasiūlyta nauja idėja iš esmės griauja susiformavusius menų sintezės stereotipus. Mobilusis tekstas, pagamintas iš akmens, gali būti eksponuojamas vis kitoje architektūros erdvėje, individualizuojant ir asociatyviai įprasminant autoriaus nuožiūra pasirinktą konkrečią miesto vietą (16 pav.).

Europos Sąjungos dokumentai (KEA¹ parengta studija „Kultūros poveikis kūrybingumui“), apibūrinantys kūrybiškumą, <...> perteikia šiuolaikiškai regimą moderniosios arba poindustrinės Europos kūrybinės ekonomikos raidą bei remiasi keletu pamatinių filosofinių teiginių, esmingų šiuolaikinei europietiška mąstysenai. Pavyzdžiui, dokumento autoriai cituoja V. Havelo teiginį esą „kūrybingumas yra būties esmė“ bei prancūzų menininką F. Hyberį, teigusį, kad kūryba yra „gyvenimo būdas, kuriuo metamas iššūkis determinizmui ir vertybėms tam, kad būtų dauginamos galimybės“. Dokumento autoriai nevengia Vakarų kūrybingumui būdingo individualizmo ir nihilizmo, parodydami, kad šiuolaikinis, ekonomikai priimtinas kūrybingumas yra grindžiamas inovacinės (*innovation*) ir griaušančios (*disruption*) veiklų derme. Nors nagrinėjamame tekste ir tiesiogiai nesiremiam nihilizmu, vis dėlto kalbama apie kūrybinio naikinimo principą, atsisakant senų veiklos formų, infrastruktūrų,

įprastinių kasdienybės pavidalų tam, kad būtų įmanomi inovaciniai proveržiai. Manau, čia galima prisiminti austrų ekonomisto J. Schumpeterio samprotavimus apie kūrybinio naikinimo idėją, kuri pabrėžia, kad šiuolaikinė ekonominė raida yra sėkminga tik pastoviai radikaliai atsinaujinant, pavyzdžiui, kas penkeri metai ar net dažniau“ (Mažeikis 2007).

Pasak A. Žukauskaitės, „Modernistinio meno praktikos funkcionavo kaip dalinis simptomas, kuriuo reiškiasi, pasirodo universali tiesa. <...> šiuolaikinis menas funkcionuoja pagal visai kitą logiką: beveik trivialūs yra tapę teiginiai, jog jis nereprezentuoja gėrio, grožio ir didingumo idėjų, jog meno kūrinys praranda reprezentavimo galias ir netgi nutrūna savo, kaip meno kūrinio, ribas. Norint suvokti ir interpretuoti šiuolaikinį meno kūrinį, reikalinga visiškai kitokia kompetencija, nurodanti ne universalias ir abstrakčias taisykles, bet apeliuojant į tai, kas traumuoja, kas paskira ir daiktishka“ (Trilupaitytė, Dubinskaitė, Tereškinas, Žukauskaitė ir kt. 2005). Jeanas Francois Lyotardas savo kūrinyje (1997) tikrovės „išradimą“ laiko svarbiausiu šiuolaikinio meno bruožu, tą lemia „tikrovės stokos išradimas“, dėl kurios išrandamos kitos tikrovės, šis menas savo „trivialia technika“ siekia parodyti tai, kas neparodoma, atskleisti kažką, ko mes negalime nei suvokti, nei pamatyti, nei parodyti. Kūrinys funkcionuoja kaip dalinis simptomas, nurodantis į anapus meno kūrinio glūdinčią esmę.

Išvados

1. Apibendrinant pateiktas mintis akivaizdu, jog istoriniuose laikotarpiuose gyvavęs menas buvo neatšiejama aplinkos, architektūros ir net žmogaus gyvenimo dalis. Nuosekli meno istorijos raida tradiciškai teigė dailės ir architektūros tarpusavio harmonijos ir tiesioginių sąsajų prioritetus.
2. Modernizmo epochos pradžioje išryškėjo skirtingų cechų atstovų ypatybės, menų tarpusavio atitikimas tapo įmanomas tik dedant specifines pastangas ir iš anksto angažuojantis. Prasidėjus takoskyrai, ieškant naujų išraiškos priemonių, buvo paneigti istoriniai kompozicijos principai, sukurti nauji aplinkos vertinimo kriterijai.
3. Šiuolaikinė menų sąveika architektūroje pasižymi ne tik tradicinėmis menų sintezės formomis, teigimo filosofija, bet yra praplėsta naujomis emocinio ir psichologinio poveikio priemonėmis, kartais – neigimo ir fizinės ar meninės dekonstrukcijos bruožais. Siekiama dar platesnės mąstymo ir veiksmų laisvės, teigiant meno sričių tarpdiscipliniškumą ir galimybę egzistuoti visiškai atsietai ne tik tarpusavyje, bet ir

¹ KEA yra Briuselio strateginė konsultacinė bendrovė, jau daug metų plėtojanti plačius europinius tyrimus ir teikianti konsultacijas kūrybinių industrijų, kultūros, renginių, medijų ir sporto srityse.

nepriklausomai nuo konkretaus žmogaus ar jo poreikių. Menininkas yra atskiras visatos individas, kuris gali save sieti ar tapatinti su realybe tiek, kiek tik jis pats to nori, visiškai nereaguodamas į fizinį, kultūrinį ar dvasinį kontekstą. Pasikeitus menų atsiradimo pagrindams, iš esmės pakito ir jų suvokimo būdai bei metodika, reikalaujanti itin specifinio pasirengimo ir gebėjimo suprasti teikiamas mintis, lemianti menininkų ir vertintojų bei vartotojų tarpusavio nesusikalbėjimo, vis gilėjančios kultūrinės atskirties, lydinčios socialinę diferenciaciją, priežastis.

4. Meninę kokybę ir išliekamąją vertę gali užtikrinti architektūros ir dailės meninių sprendimų dermė, pagrįsta visų proceso šalių bei dalyvių geranoriškumu, profesionalumu, darbo metodų ir tikslo supratimu bei produktyviu bendradarbiavimu. Konceptualusis kūrinio pradai neturėtų nukentėti atsisakant sąmoningos meninės priešpriešos ir siekiant tarpdisciplininio bendradarbiavimo, jeigu jis yra grindžiamas tikrosiomis, laiko patikrintomis vertybėmis.
5. Šiuolaikinio meno supratimas ir vertinimas turėtų būti grindžiamas ne tik intuicija, bet ir specialiu pasiruošimu, žinojimu bei siekiu suprasti. Nors meno paskirtis yra nuolatos tobulinti visuomenę ir pranokti kasdienybės rutiną, esantys gana sudėtingi meno raidos ir visuomenės intelektualaus išsivystymo lygiai turi būti vienas kitam pakankamai adekvatūs, norint pasiekti konkrečių kūrybos rezultatų ir išvengti atmetimo proceso pirminiame etape. Tam tikslui turi būti formuojama speciali kultūrinio išprusimo politika, speciali edukacinė programa, pradedama taikyti švietimo įstaigose nuo vaikystės, architektai ir menininkai turėtų būti rengiami tikslingai, ugdant jų sugebėjimą komunikuoti tiek tarpusavyje, tiek su visuomene.

Literatūra

- Adomonis, J. 2008. *Nuo taško iki sintezės*. Vilnius: Dailės akademijos leidykla.
- Buivydas, R. 2006. *Architektūra: pozityvai ir negatyvai*. Vilnius: Ex Arte, 77, 84, 85.
- Gelb, M. J. 2001. *Norėčiau daryti stebuklus: septyni žingsniai gėnijos link*. Kaunas: Tyrai. 206 p.
- Kučinskas, R. 2007. *Architektūrinės paraštės*. Vilnius: Namas ir aš. 13 p.
- Liotard, J. F. 1997. *Answer to the Question, What Is the Postmodernism? The Postmodern Explained*. Correspondence 1982–1985. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Mažeikis, G. 2007. *Meno įtaka Europos kūrybinei raidai ir edukacijai* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. spalio 3 d.]. Vilnius: pranešimas prezidentūroje. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/search?q=meniskumas&hl=lt&rlz=1T4SKPB_en&start=20&sa=N>.

Rodenas, G. 2003. Apie skulptūros mieste, *Šiaurės Atėnai* 643 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=643&kas=straipsnis&st_id=1641>.

Trilupaitytė, S.; Dubinskaitė, R.; Tereškinas, A.; Žukauskaitė, A. ir kt. 2005. *Pažymėtos teritorijos*. Vilnius: Tyto alba. 134 p.

ARTS IN ARCHITECTURE: FROM HARMONY TO DECONSTRUCTION

G. Čaikauskas

Abstract. The paper presents a review of the development of arts interaction, referring to actual soviet and contemporary examples. Continuously growing conceptual confrontation of context, concept and public opinion is discussed. Summing up the experience reported in projects, characteristic patterns of events are formulated, emergence of artistic ideas, harmony and confrontation between the origins of architecture and art, and a new artifact quality are highlighted as well as analytical findings and recommendations are presented in the paper.

Keywords: interaction of arts, traditional and contemporary art, deconstruction, confrontation.

GINTARAS ČAIKAUSKAS

Architect, Professor (2006), Faculty of Architecture, Vilnius Gediminas Technical University (VGTU), Pylimo g. 26/Trakų g. 1/26, 01132 Vilnius, Lithuania. E-mail: gintaras.caikauskas@architekturoslinija.lt.

Probation in Finland and USA (1990–1991). Membership: member of Lithuanian Union of Architects (1988); member (1999), chairman (2002) of Experts Council of Architecture and Urbanism in Lithuanian Union of Architects. Honorary awards: Three awards for the best projects and realisations nominated by Lithuanian Union of Architects; Two awards of Lithuanian Ministry of Environment nominated by Lithuanian Union of Architects; Two golden medals for best project realisation of the year nominated by Lithuanian confederation of industrialists; Award of Lithuanian real estate association. Publications: author of 5 research papers and tens of publications in professional press. Projects: author of over 200 projects of architectural design, winner of international architectural competitions. Research interests: theory and practice of architecture